

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יתרו

(חלק בו שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת יתרו, יא"ז שבט, ה'תשפ"ה (א)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2025
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

יתרו

הרמב"ם המצות עשה של האמנת⁸ האלקות אינה אך ורק ש"האלוקה נמצא בלבד", "שיש אלוהה נמצא"

[כי אם נאמר כן עולה השאלה: מה המקום למנות את האמנת האלקות כמצוה, בשעה שכל הענין של מצוה יתכן רק לאחר שישנו מצוה המצוה; ואם כן, הרי לא יתכן לומר שישנה מצוה להאמין בקיומו של מצוה המצוות].⁹

אלא – "שהאלוקה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא, מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות וכו'" (כפי שמאריך שם בזה¹⁰).

וזהו שהקדים הרמב"ם חמש הלכות אלו בנוגע למציאות השם – כי מצוות האמנת (ידיעת) האלקות מחייבת שידע האדם (עכ"פ) פרטים אלו אודות מציאות השם, המבארים כיצד הוא ית' הנו, "היותר שלם אשר בכל המציאות וכו'"¹¹.

ב. ועוד זאת: ידוע¹² הדיוק בלשון

א. כתב הרמב"ם ב"מנין המצוות" בתחילת ספר משנה תורה¹, וזה לשונו: "מצוה ראשונה ממצוות עשה לידע שיש שם אלוהה שנאמר² אנכי ה' אלקיך". ובמצוה זו פתח הרמב"ם גם את ההלכות שבספרו משנה תורה³ – "יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו'".

אמנם, בהלכה הראשונה לא נקט הרמב"ם שהידיעה ("שיש שם מצוי ראשון") היא מצות עשה⁴, אלא תחילה האריך (על-פני חמש הלכות) בהבאת כמה פרטים אודות ה"מצוי ראשון", ורק לאחר זה מסיים (בהלכה ו): "וידיעת דבר זה מצוות עשה שנאמר² אנכי ה' אלקיך".

ומזה מובן, שלשיטת הרמב"ם המצוות עשה "אנכי ה' אלקיך" אינה רק הידיעה הכללית "שיש שם אלוהה", "שיש שם מצוי ראשון" – אלא היא כוללת ידיעת פרטים (שאותם מנה בהלכות אלו) אודות הקב"ה⁵.

וכמו שביאר האברכנאל (בספרו ראש אמנה⁶) – והובאו הדברים בספר המצוות להצמצם צדקי – שלשיטת

(1) וראה ג"כ פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמתו לפ' חלק – היסוד הא'.

(2) פרשתנו כ, ב.

(3) ריש ה' יסודי התורה.

(4) וראה הלשון בקריית ספר (להמבי"ט) כאן.

(5) וכ"כ במגדל עוז (ה"א): וכללו במצוות אנכי ה"א. – וראה "הדרן" על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת, תשמ"ה) הערה 53 באו"א.

(6) פ"ו, שם פ"ז.

(7) מצוות האמנת האלקות פ"א.

(8) כן הוא (תוכן) ל' הרמב"ם בשהמ"צ – ע"פ

הצ"צ בשהמ"צ שלו (וראה לקמן הערה 10), וכן

קוראה הצ"צ שם, וכן נקראת בכור"כ ספרים.

(9) ראה ראש אמנה פ"ד ופ"ו. סהמ"צ להצ"צ שם (וראה גם הנסמך שם לפני פ"א).

(10) וראה שם, שזהו ג"כ מ"ש הרמב"ם

בשהמ"צ מ"ע א: שנאמין (בהוצאת קאפח שנדע –

וראה ג"כ הערה בהוצאת העליר) שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים. ע"ש.

(11) ראה ראש אמנה פ"ב (אלא ששם, דמ"ש

הרמב"ם בהלכה ה' אינו חלק מהמצוה. ע"ש. ואכ"מ).

(12) ראה ראש אמנה פ"ו. סהמ"צ להצ"צ שם

[הראיות מן הכתובים ש„אין הקב"ה גוף"; ביאור התוארים הגשמיים שמצאנו „כתוב בתורה" על הקב"ה – שהם „לפי דעתן של בני אדם . . והכל משל"; ע"ד בקשת משה „הראיני נא את כבודך"¹⁷, והאופן שבו „השיג מאמיתת המצאו", וכו']

דלכאורה: למאי נפקאמינה הבאת השקלא וטריא הנ"ל בספרו היד, שהוא ספר „הלכות הלכות"¹⁸?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שהדברים נוגעים לקיום החיוב „לידע", שכן דוקא כאשר יודע האדם את עניני השקלא וטריא שבהלכות אלו, אזי ידיעת השם אצלו היא באופן של „לידע" – לא אמונה סתם, אלא ידיעה שכלית כו'.

בסגנון אחר: על-מנת לצאת ידי מצות ידיעת השם – חובה לדעת עכ"פ את ה„ידיעות והחקירות והבחינות" היסודיות¹⁹ אודות מציאות השם שנתבארו ע"י הרמב"ם בפרק זה¹⁹.

ג. ויש לומר, שמקורו של הרמב"ם [לכך שמצות האמנת האלקות היא (א) לא רק הידיעה הכללית ש„האלוקה נמצא", כי אם גם הפרטים אודות שלימות מציאות השם, (ב) וזה גופא

הרמב"ם – „לידע שיש שם אלוקה"¹³, „לידע שיש שם מצוי ראשון" [ועד"ז בסיום דבריו – הן במצות ידיעת האלקות¹⁴ והן במצות אחדות השם¹⁵ – „ידיעת דבר זה מצות עשה" (ולא „והאמנת דבר זה" – היינו שהמצוה היא „לידע", בידיעה שכלית כו').

וכמו שכתב האברבנאל¹⁶ שעפ"ז מיושבת השאלה – איך אפשר לצוות על ענין של אמונות „שאינן נקנות ברצון ובחירה", וביאר, שהרמב"ם „לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה, כי אם ידיעת הדברים ההם ולמודם המביאים אל קנין האמונות", אשר „הידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת . . המביאות אל האמונות . . הם מפעל הרצון והבחירה".

ועפ"ז יש לבאר הטעם שלא הסתפק הרמב"ם בהבאת הפרטים אודות מציאות השם (שבהלכות א-ז) שמחוייב איש ישראל לדעת עבור קיום המצוות ידיעת האלקות ואחדות השם, אלא האריך לאחרי זה (בהלכות הבאות עד סוף הפרק) בכמה ענינים בנוגע לידיעת השם

ספ"ב. קונטרס תורת החסידות ע' 14 (ובהערה שם). הנסמך בסהמ"צ הוצאת הר"ח העליר שם ובאנציקלופדי תלמודית ערך אמונת ה' בסופו. ועוד.

13) אף שבסהמ"צ שלו שם כותב „שנאמין" – ראה ראש אמנה שם בסוף הפרק. סהמ"צ להצ"צ שם. וראה לעיל הערה 10. הערה בקונטרס תורת החסידות שם. „הדרן" הנ"ל ב„פתיחה" הערה 5.

14) שם ה"ו.

15) שם סה"ז.

16) ראש אמנה שם. וראה גם שם פ"ד. וראה גם סהמ"צ להצ"צ שם פ"ב (מו, סע"א ואילך).

17) תשא לג, יח.

18) לשון הרמב"ם בסוף הקדמתו לספר היד.

וראה בארוכה ראש אמנה פ"ט.

19) עפמ"ש הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' היד „אדם קורא בתושב"כ תחלה ואח"כ קורא בזה" – י"ל, דבכדי שתהי ידיעה נכונה כדרוש, מוכרח לתרץ התוארים גשמיים שנאמרו בתורה, וכן בקשת משה וכו'.

19*) וראה „הדרן" על הרמב"ם בסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 206 ואילך ובהערות שם.

מוכרח להיות באופן של „לידע“ – (המביאים לידי ההבנה כי „מציאותו אע״פ שבכתוב נאמר רק „אנכי ה' אלקיך“]).

ואע״פ שבזהר הובא על כך הפסוק „וידעתם כי אני ה' אלקיכם“ (ולא הפסוק „אנכי ה' אלקיך“), הרי הטעם לזה הוא – כפשוט – לפי שהזהר מיירי במשה רבינו שלימד את בני ישראל ע״ד ידיעת השם בטרם יצאו ממצרים (כד׳ 25 שבני ישראל יאמינו „בכל אינון נסין וגבורין דעבד לון במצרים“), ואופן הדבר ה׳ ע״פ הנאמר באותה שעה: וידעתם כי אני ה' אלקיכם;

משא״כ החובה שישנה עלינו בקיום מצוה זו, היא (כדברי הרמב״ם הידועים²⁶) – מצד „מצות הקב״ה ע״י משה רבינו ע״ה [בסיני²⁷]“, ולכן הציווי על האמנת האלקות הוא מן הפסוק „אנכי ה' אלקיך“. וכמו שמצינו בזהר גופא (במקום אחר²⁸): פקודא קדמאה אנכי.

[ומה שהפרטים הנ״ל אודות אופן קיום המצוה נלמדים מן הפסוק „וידעתם כי אני ה' אלקיכם“²⁹ (דלפני

(המצוה דאחדות השם) – ה״ז ידיעה, בכלל . . באורח כללי (זהה שם).

25) ראה ניצוצי אורות לזהר שם.

26) פיה״מ חולין ספ״ז.

27) בפיה״מ ליתא תיבת „בסיני“. אבל עכצ״ל שכ״ה כוונת הרמב״ם, שהרי מפרש בזה לשון המשנה (שמעתיקו לפנ״י) „מסיני נאסר״*. וכן מפורש בהמשך דבריו בפיה״מ: תריג מצות . . למשה מסיני. וראה לקו״ש ח״ח ע' 49 הערה 6.

28) ח״ג (רע״מ) רנו, ב.

29) ובראש אמנה (פ״ו ועוד) דמ״אנכי ה״א״ למדין שמציאותו הוא יותר שלם. ע״ש.

(* כ״ה גירסת הרמב״ם במשנה שם (ראה פיה״מ הוצאת קאפח). ובמשנה לפנינו: בסיני נאמר.

הוא מן²⁰ הזהר²¹, וזה לשונו: „וידעתם²² כי אני ה' אלקיכם וגו', פקודא דא קדמאה דכל פקודין . . למנדע לי' לקב״ה . . דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון“.

והרי לשון הרמב״ם בהלכה הראשונה בספרו היא – בתוכנה – כלשון הזהר: יסוד היסודות ועמוד החכמות („פקודא דא קדמאה דכל פקודין“) לידע שיש שם מצוי ראשון („למנדע לי' לקב״ה“) והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כו' („וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון“). ועד״ז לשון הרמב״ם (בהלכה ה) „המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ“ היא ע״ד לשון הזהר „דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא“.

ומדברי הזהר הללו הסיק הרמב״ם²³, ש„פקודא דא“ הוא ענין השייך לדעת – „וידעתם . . למנדע“; ושאינ מספיקה ידיעה כללית „שהאלוקה נמצא“, אלא חובה לדעת את הפרטים²⁴ אודות מציאותו ית'

20) וידוע דכ״כ הל' ברמב״ם מקורם בזהר. וראה הרמב״ם והזהר (סיני, כרכים לב-לד) להר״ר מרגליות. וש״נ.

21) ח״ב (רע״מ) כה, א.

22) ואראו, ז.

23) להעיר מסה״מ להצ״צ שם בתחלתו. וראה גם ראשית חכמה ש' היראה פ״א ס' חרדים רפ״א. ועוד.

24) אלא שלגבי הידיעה דה' הוא האלקים

בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים . . מוסיף אהבה למקום כו' וירא ויפחד כו'.

ולכאורה אינו מובן: הן אמת ש„הדרך לאהבתו ויראתו“ היא „בשעה שיתבונן כו״, אבל הלא חיבורו של הרמב״ם הוא ספר של „הלכות הלכות“¹⁸ – ואם כן, מה המקום לכלול בספר משנה תורה אריכות ופרטים אודות „מעשיו וברואיו הנפלאים“?

ואע״פ שמלשון הרמב״ם בספר המצוות³⁸ משמע, שענין „יתבונן האדם במעשיו כו״ הוא (לא רק הכשר מצוה, אלא זהו) מעשה המצוה של מצות האהבה³⁹: הציווי על האדם, הגברא, הוא החפצא „שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו כו״⁴⁰, ולאחר מכן „תבא האהבה בהכרח“⁴⁰ –

מכל מקום, לכאורה אין זה ביאור מספיק כטעם לכך שיכלול הרמב״ם בספרו משנה תורה (הלכות הלכות) את עניני ההתבוננות שעל־ידם יכול אדם לעורר בנפשו את החפצא של „אהבת ה' ויראתו“ – שהרי דבר זה מקומו בספרי חקירה וכו״⁴¹; כלומר, גוף

מתן תורה) – אינו קשה, כי מצינו בכמה מקומות³⁰ דילפינן ענין שבחיתת „גילוי מילתא“ או פרטים של מצוה גם מלפני מתן תורה³¹.

ד. ע״פ כל הנ״ל יש לבאר ענין תמוה, לכאורה, בדברי הרמב״ם:

בפרק השני בהלכות יסודי התורה מתחיל הרמב״ם לעסוק במצות אהבת ה' ויראתו, וממשיך³²: „והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן³³ האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב כו' לידע השם הגדול כו' ויפחד כו'. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם“,

ולאחרי זה מאריך – לאורך שלשה פרקים – אודות „מעשיו וברואיו הנפלאים“: פרק אחד³⁴ אודות מלאכים (והוא חלק מ„מעשה מרכבה“³⁵), ובשני הפרקים שלאחרי זה – אודות „מעשה בראשית“³⁶, ולאחרי כל זאת³⁷ מסיים:

(30) ראה שד״ח כללים מערכת האל״ף כלל שכא. אנציקלופדי תלמודית ערך אין למדין מקודם מ״ת. וש״נ. וראה לקו״ש חכ״ה ע' 142.

(31) ראה לדוגמא – רמב״ם סוף הל' מילה, דגדולה מילה שנכתרו עלי״ג ברייתו (וכולם נאמרו לפני מ״ת) מכל מצות התורה שנכתרו עליהן ג' ברייתו (שכולם לאחרי מ״ת). שם ה״ב.

(32) וממשיך כדלקמן: חכמתו כו' לידע – חב״ד (אלא שחכמתו – חכמת השם).

(33) פ״ב סה״ג ה״ח (וראה לקמן בפנים סעיף ה בנוגע לסיום הפרק).

(34) שם ה״א.

(35) שם פ״ד ה״י.

(36) פ״ד ה״ב (לאחרי ביאור החילוק בין מעשה מרכבה ומעשה בראשית – שם ה״א).

(38) מ״ע ג. וראה לקמן הערה 50.

(39) ראה קנאת סופרים לסהמ״צ שם. וראה גם מאמר אדה״ז בשם ה״מ – נדפס בהתמים (ח״ד ע' מה [קפת, א]) ואגרות קודש אדמו״ר מהור״י״צ ח״ג (ע' תכו). ד״ה להבין מצות אהבה נדפס בהוספות לסהמ״צ להצ״צ (ובהערות לשם ע' 408. בהוצאת תשנ״ג ושלחח״ז – ע' 420). ועוד.

(40) הרמב״ם בסהמ״צ שם.

(41) ע״ד* שחולה צריך להתנהג כהוראת

(* אלא שהוראות הרופא אינן חלק מתורה כלל, משא״כ כאן שהן תורה אבל לא חלק ההלכה שבתורה.

וידוע אותה כמו שהיא כו' הוא היודע התבוננות ב"מעשיו וברואיו הנפלאים" וכיו"ב, ואילו הביאורים במהות "מעשיו וברואיו הנפלאים" אינם שייכים, לכאורה, לגוף ההלכה של מצות אהבה, וממילא – לא לספר משנה תורה.

ה. והביאור בזה: הענינים שביאר הרמב"ם בשלשה פרקים אלו – (סיום) מעשה מרכבה ומעשה בראשית – אינם רק עניני התבוננות שנועדו כדי להגיע מהם לאחד מכן לידי אהבת ה' ויראתו, אלא הם שייכים למצות ידיעת השם⁴², או יתר על כן – הם חלק מן המצוה, וכמבואר ב"פירוש" על הרמב"ם⁴³:

וההלכה הוא – שצריכה להיות התבוננות ב"מעשיו וברואיו הנפלאים" וכיו"ב, ואילו הביאורים במהות "מעשיו וברואיו הנפלאים" אינם שייכים, לכאורה, לגוף ההלכה של מצות אהבה, וממילא – לא לספר משנה תורה.

וכמבואר ב"פירוש" על הרמב"ם⁴³: ונכלל תחת ידיעת שתי מצות אלו [לידע שיש שם אלוקה, שאין עמו א־ ל אחר] ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה שמדיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל⁴⁴.

וכן מודגש גם בלשון הרמב"ם עצמו [שהענינים שבג' פרקים אלו הם המשך לענינים שבדיעת השם שבפרק ראשון]: (א) בפרק השני, לאחר האריכות אודות המלאכים, שב הרמב"ם⁴⁵ לבאר בארוכה אשר הקב"ה "יודע עצמו . . יודע הכל . . מכיר אמתו

[ומה שהרמב"ם מקשר "כללים גדולים" אלו לעניני (ההתבוננות המביאים לידי) אהבת ה' ויראתו⁴⁸, ולא למצוות של ידיעת השם (שבהן מיירי בפרק הקודם), הוא לפי שהרמב"ם קבע את סדרם של עניני ידיעת השם בהתאם למצוות שאליהן הם שייכים⁴⁹, ומאחר ש"כללים גדולים" אלו נוגעים (גם) למצוות אהבת ה' ויראתו, על כן סדרם הרמב"ם באופן שיופיעו (לא רק) בהמשך לפרק הקודם, כנ"ל, אלא גם) כפרט במצוות אהבת ה' ויראת ה'].

(46) הי"א.

(47) הי"ג.

(48) שם פ"ב ה"א"ב.

(49) להעיר ג"כ מקנאת סופרים הנ"ל הערה

.39

(50) ויומתק עוד יותר ע"פ לשון הרמב"ם (פ"ב ה"ב) "הוא אוהב כו' ומתאוה כו' לידע השם הגדול . . כמו שאמרו חכמים (ספרי ואתחנן ו, ו) בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם", שמוה ממשע*, שהענין דידיעת ה' הוא לא רק הדבר המביא לידי אהבה, כ"א גם (לאידך) – שהוא המבוקש והמטרה דאהבת ה'. ועייג"כ

הרופא אבל אין ההוראות עצמן חלק דההלכה אף שמקצתן הובא ברמב"ם (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ד הכ"א. וראה לקו"ש תכ"ג ע' 35 ואילך ע"ד הרפואות שברמב"ם. ע"ש).

(42) אף שהוא דוחק קצת, כיון שבהלכות אלו מדבר רק במצוות אהו"י, אבל ראה בפירוש להרמב"ם (הועתק בפנים).

(43) ריש הל' יסודי התורה.

(44) אלא שאח"כ מוסיף דמזה באים גם לאהבת ה' ויראתו כו'.

(45) פ"ב ה"ט"י.

(* אלא שבסבחה"צ שם משומע קצת דמ"ש בספרי, מתוך כך כו' קאי על ההתבוננות המביאה לידי אהבה.

ממנה, ניתן לבאר גם את ההלכה האחרונה – סיום וחזרתם ספר משנה תורה⁵¹, וזה לשונו:

ובאותו הזמן .. לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים⁵² גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁵³ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

וצריך להבין:

(א) מהם ב' הענינים – „יודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם“? מהקדמת הרמב"ם „לא יהי עסק כו' אלא לדעת את ה' בלבד“ מוכרת, שגם ה„דברים הסתומים“ שייכים לעסק „לדעת את ה'“. ומהו אפוא תוכן החילוק בין „דברים הסתומים“ ל„דעת בוראם“?

(ב) מהמשך לשון הרמב"ם משמע שההגבלה „כפי כח האדם“ אמורה כלפי „וישיגו דעת בוראם“ דוקא, אבל לא לענין „ויודעים דברים הסתומים“. וטעמא בעי.

(ג) במה נוגע לכאן (– מה מוסיף) סיום הכתוב „כמים לים מכסים“? והרי מן הנאמר „מלאה הארץ דעה את ה'“ כבר שמענו ש„לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד“.

ועוד זאת: גם בהלכות תשובה⁵⁴ מתאר הרמב"ם את ימות המשיח, ושם

ועפ"ז יש לומר, שמהאי טעמא הביא הרמב"ם בספרו „כללים גדולים ממעשה רבון העולמים“ – שכן על־מנת שיוכל האדם לקיים את מצות ידיעת השם, שפירושה הוא (כנ"ל סעיף ג) שתהי' לו ידיעה (שכלית) באופן מציאותו של השם „שמציאותו הוא יותר .. שלם“ – בהכרח לדעת (עכ"פ) גם „כללים גדולים“ אלו, כיון ש(כמו שהובא לעיל) „מידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל“.

ו. ע"פ הנ"ל – שעניני מעשה מרכבה ומעשה בראשית (שהביא הרמב"ם בספרו) הכרחיים למצות ידיעת השם, או יתר על כן – הם חלק

לשונו בהל' תשובה ספ"י (ושם ה"ג). ולהעיר מסהמ"צ מ"ע א: כשתאהב אותו .. כאשר הגיע לך מהשגת אמתו (אזי) אתה קורא .. (גם) הסכלים .. לדעת ידיעת האמת אשר ידעתו – וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 35 ואילך.

ויש לומר, כי הרמב"ם ענינה של מצות אהבה היא (לא רק המדה ורגש שבלב, כ"א) זה ש„נפשו קשורה באהבת ה'“ (ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"י ה"ג), וזה קשור עם דעת האדם. ונמצא, ש(המצוה ד)ידיעת ה' היא לא רק סיבה המביאה לידי אהבת ה', כ"א שהיא גם חלק מתוכן מצות אהבה.

ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ד ה"ג: ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס (וקאי על עניני ההתבוננות כו') – כי עניני ההתבוננות והידיעות בגדלות ה' כו', ה"ה חלק ממצות אהבה גופא**.

51) סוף הל' מלכים.

52) וממשך „ויודעים כו' וישיגו“ – חב"ד (שנאדם). ראה לעיל הערה 33.

53) ישע"י יא, ט.

54) פ"ט ה"ב (שהרמב"ם מציינו בהל' מלכים שם סה"ד).

** להעיר ומתניא קר"א ד"ה הנה (קסב, א) „מצות האהבה .. הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה כו'“. וראה הערה בס' „שיעורים בספר התניא“ (קה"ת, תשמ"ו) שם.

להיותם „צורה בלא גולם כלל“⁶⁰, אין האדם – המחובר „מגולם וצורה“⁶¹ – מסוגל להגיע להשגה אמיתית בהם⁶²; ועאכו”כ בנוגע ל„דעת בוראם“, אשר (כמו שביאר הרמב”ם⁶³) בודאי לא יתכן ש„אדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש“ ישיג „אמתת המצאו כאשר היא“.

ועל כן הוכרח הרמב”ם להוסיף „וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם“.

ח. עפ”ז יובן גם הטעם שהביא הרמב”ם את סיומ הכתוב „כמים לים מכסים“ – ובהקדים:

החילוק בין מעשה מרכבה למעשה בראשית הוא (כדברי הרמב”ם⁶⁴), שעניני מעשה בראשית „אינם כענין עומק“ של עניני מעשה מרכבה [ולכן הלכה זו (– נפק”מ לדינא) יוצרת חילוק באופן שבו „דורשים“ במעשה מרכבה או במעשה בראשית, כמבואר ברמב”ם⁶⁵].

והרי זה חילוק לא רק ב„כמות“ ההשגה – שעניני מעשה מרכבה עמוקים יותר מעניני מעשה בראשית – אלא יש כאן „איכות“ ואופן השגה אחרים:

מעשה בראשית, מאחר שאלו הם דברים שבכריאה עצמה, ניתן להבינם

כתב „שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר⁵³ כי מלאה הארץ דעה את ה’“ – ולא הביא את הסיומ „כמים לים מכסים“.

ז. אבל ע”פ המבואר לעיל – שעל-מנת לקיים את מצות ידיעת השם חובה לדעת את עניני מעשה מרכבה ומעשה בראשית – יש לומר⁵⁵, שב’ הלשוניות הנ”ל הן בהתאם לב’ ענינים אלו, מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

„דברים הסתומים“ (ללא הביאור וההוספה דקאי בבורא) – היינו עניני „מעשה בראשית“, דאע”פ שאלו הם דברים „שהם מחוברים מגולם וצורה“⁵⁶, הרי הם „דברים עמוקים“⁵⁷, כלומר, הם חלקי הכריאה שתוכנם והחשיבות שלהם אינם נראים בעיני בשר, אלא אלו הם ענינים נסתרים, „דברים עמוקים“, שיש צורך ב„דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בורין“⁵⁸, ולפיכך קראם הרמב”ם בשם „דברים הסתומים“.

אמנם, מאידך, מאחר שזהו „מעשה בראשית“ – אפשר שתהי’ לאדם הבנה בדבר.

אך לאחר מכן יגיע ענין נעלה מזה – „וישיגו דעת בוראם“ – עניני מעשה מרכבה. דאפילו מלאכים⁵⁹,

120

(60) רמב”ם שם פ”ב סה”ג.

(61) רמב”ם שם ה”ג. וראה לקמן בפנים (והערה 63).

(62) ראה רמב”ם שם ה”ד: ומהו זה כו’ הכל במראה הנבואה ודרך חזיתה.

(63) שם פ”א ה”י. וראה ג”כ רמב”ם שם ה”ט. שם פ”ב ה”ח וה”י. ה’ תשובה פ”ח סה”ב. ובארוכה – פיה”מ בהקדמה לפ’ חלק ד”ה ועתה אחל.

(64) ה’ יסוה”ת פ”ד ה”י.

(55) ראה ב„הדרן“ הנ”ל (הערה 5) סכ”ט ובהערות שם באופן אחר. ואכ”מ.

(56) ל’ הרמב”ם ה’ יסוה”ת פ”ב ה”ג – בנוגע לגלגלים כו’, שהם חלק ממעשה בראשית (משא”כ מלאכים ששייכים למעשה מרכבה).

(57) ל’ הרמב”ם שם פ”ד ה”י.

(58) רמב”ם שם ה”א.

(59) ראה לקמן הערה 65.

באופן חיובי ("השגת החיוב"); משא"כ מעשה מרכבה – ענינים השייכים לגדרי הבורא⁶⁵ ("ישיגו דעת בוראם"), לא תתכן בהם השגה בדרך חיוב, כי אם בדרך השלילה בלבד ("ידיעת השלילה").

וכמו שביאר הרמב"ם בארוכה בספרו מורה הנבוכים⁶⁶, שעל הקב"ה לא יתכן לומר תוארים חיוביים, אלא תוארי שלילה בלבד,

והוא נאמר על הקב"ה [לדוגמא: "חכם" – הכוונה היא רק לשלול ממנו את כל אשר הוא היפך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים]. ולכן אי אפשר להבין את הקב"ה בהשגה "חיובית", אלא באופן של השגת השלילה.

121

ואף שגם ידיעת השלילה ידיעה היא, ועד אשר – כמו שמבאר הרמב"ם⁶⁷ – ע"י ריבוי השלילות, תקרב אל ההשגה ותהי' יותר קרוב אליו; "יקרבוך תוארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו",

– מכל מקום⁶⁸, אפילו באופן הנעלה ביותר שבהשגת השלילה, אין זו השגה במהות הבורא; "אמתת המצאו" עודנה נסתרת ונעלית מהשגה.

והוא נאמר על הקב"ה [לדוגמא: "חכם" – הכוונה היא רק לשלול ממנו את כל אשר הוא היפך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים]. ולכן אי אפשר להבין את הקב"ה בהשגה "חיובית", אלא באופן של השגת השלילה.

והוא נאמר על הקב"ה [לדוגמא: "חכם" – הכוונה היא רק לשלול ממנו את כל אשר הוא היפך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים]. ולכן אי אפשר להבין את הקב"ה בהשגה "חיובית", אלא באופן של השגת השלילה.

והוא נאמר על הקב"ה [לדוגמא: "חכם" – הכוונה היא רק לשלול ממנו את כל אשר הוא היפך החכמה. ועד"ז בשאר התוארים]. ולכן אי אפשר להבין את הקב"ה בהשגה "חיובית", אלא באופן של השגת השלילה.

משא"כ במעשה מרכבה כתב הרמב"ם, "כטיפה מן הים", לפי ש"ים" מורה על ענין של בלי גבול, עד אשר בהלכה⁷⁰ "ים" הוא (הנקרא בשם) "מים שאין להם סוף",

ואף שגם המים שבים יש להם גבול (ועד שאמרו בגמרא⁷¹ "יודעין לשער כמה טפות יש בים") – מכל מקום, הא גופא שהים נקרא, "מים שאין להם סוף" הוא הוכחה שמי הים הם בריבוי גדול

ואף שגם ידיעת השלילה ידיעה היא, ועד אשר – כמו שמבאר הרמב"ם⁶⁷ – ע"י ריבוי השלילות, תקרב אל ההשגה ותהי' יותר קרוב אליו; "יקרבוך תוארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו",

– מכל מקום⁶⁸, אפילו באופן הנעלה ביותר שבהשגת השלילה, אין זו השגה במהות הבורא; "אמתת המצאו" עודנה נסתרת ונעלית מהשגה.

ט. עפ"ז יובן שינוי לשון הרמב"ם לגבי מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

69) ויש לומר, שהטעם שנקט הרמב"ם הלשון "כמו (מדלי)" הוא [לא רק משום שכי"ה לישנא דקרא (ישע"י מ, טו) כ"א גם] בכדי לרמז על התוכן ד"מרה" – לשון מרירות, שע"י "שאדם מתבונן בדברים האלו . . . ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו . . . וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושא וכלימה ריק וחסר" (ל' הרמב"ם שם פ"ד הי"ב. וראה גם שם פ"ב הי"ב).

70) יבמות קכ"א, א. וש"נ. רמב"ם הל' גירושין פ"ג הט"ז.

71) הוריות י, טע"א.

65) ראה פיה"מ להרמב"ם חגיגה (פ"ב מ"א) ובפתיחתו למו"נ, שמעשה בראשית הוא חכמת הטבע ומעשה מרכבה הוא חכמת האלקות (ומה שנכלל בזה גם אודות מלאכים – מובן ע"פ מ"ש במו"נ ח"ג פמ"ה).

66) ח"א פניח ואילך.

67) שם פ"ט, הובא בלקו"ת פקודי ו, ג.

68) ראה מו"נ שם.

ביותר עד כדי כך, שייאמר על זה „אין סוף“ ע"פ תורה (בשם המושאל עכ"פ)⁷².

י"ד. ועוד יש לומר: מקרא מלא דיבר הכתוב⁷³ „כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא“ – היינו שלעולם אין הים מלא. ועפ"ז יש לומר, שמה שמי הים נקראים „מים שאין להם סוף“ הוא כי (מאחר שהים אינו מלא – יכולים להכנס בו ו) ישנם בו בכח מים בלי גבול: בפועל מי הים הם בעלי גבול ו„יודעין לשער כמה טיפות יש בהם“, אבל בכח – הים אינו מלא ע"י כל טיפות אלו, והרי הוא מקומם של „מים שאין להם סוף“,

וכיון שעניני מעשה מרכבה הם למעלה מהגבלות וגדרי הבריאה – הרי הם ענין שבבחינת „ים“, „מים) שאין להם סוף“.

ועפ"ז מובן גם הטעם שבסוף ספרו הוסיף הרמב"ם את סיום הכתוב „כמים לים מכסים“: בכך רמז הרמב"ם, שאע"פ שבאותן הימים „ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם“ – הנה מאחר שמדובר כאן ב„דעת בוראם“, הרי זה לעולם (גם) למעלה מן הנברא, „כמים לים מכסים“ (ובידו לתפוס זאת בידיעת השלילה בלבד, כנ"ל).

יא. מכל הנ"ל למדנו גם הוראה בנוגע ללימוד הענינים של מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

בהקדמת ספרו (ב„מנין המצות על

סדר הלכות הרמב"ם“) כתב הרמב"ם, שבספר המדע כלל את „כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידיע אותם תחילת הכל“. ומזה מובן לגבי ספר המדע גופא, שהענינים שקבע הרמב"ם את מקומם בריש ספר המדע, וקראם „הלכות יסודי התורה“ – יש ללמדם עוד בטרם לימוד שאר הענינים שבספר המדע (ועאכו"כ – לפני לימוד הענינים שבי"ג ספרי היד הבאים).

ובהלכות יסודי התורה גופא – לכל לראש יש לדעת את „יסוד היסודות ועמוד החכמות“. ומאחר שכל „עניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו . . שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס“⁷⁴ מוכרחים לצורך קיום „יסוד היסודות כו' לידיע שיש שם מצוי ראשון כו" (כנ"ל בארוכה) – נמצא, שבנוסף לחיוב ללמוד ענינים אלו בכלל, יש להקדים את לימוד ענינים אלו ללימוד שאר עניני התורה.⁷⁵

יב. לכאורה עפ"ז צריכים עיון דברי הרמב"ם בזה⁷⁴: „ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר . . לידיע האסור והמותר כו"“, היינו שעניני הפרדס (שבד' פרקים אלו) יש ללמדם רק לאחר ידיעת כמה וכמה (דברי לחם ובשר מ)הלכות התורה.

ויתרה מזה: בהקדמת ספרו כתב הרמב"ם⁷⁶: „אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו

(74) ל' הרמב"ם פ"ד הי"ג.

(75) ראה ג"כ אגרת תחיית המתים שלו ספ"א ורפ"ב. וראה ראש אמנה פ"ט. לעיל ע' 34.

(76) בסופה.

(72) ולהעיר מאוה"ת בראשית (כרך 1) תתרט, א בדיק הלשון „לשנר כמה טיפות יש בהם“ – שהוא „ע"ד שיער עצמו בכח שאינו גבול כ"א מקור עכ"פ לגבול“.

(73) קהלת א, ז.

שונים שאין דורשים בדברים האלו ברבים⁸⁴.

משא"כ הענינים שבד' פרקים אלו שבספר הרמב"ם – הרי הם בלי אריכות ההסברה וכו', וכהדגשתו של הרמב"ם עצמו, שהם רק „כטיפה מן הים ממה שצריך לבאר בענין זה” (ועד"ז במעשה בראשית – שהם „כמר מדלי”) וכנ"ל. אין הם אפילו בגדר „ראשי פרקים” (שכן, אפילו ראשי פרקים ממעשה מרכבה אסור לדרשם ברבים⁸⁵, ועאכו"כ לא „לקטן ולגדול”, כי אם רק ידיעות כלליות (אבל – יסודיות). ולכן אין זה נכנס כלל לגדר „לטייל בפרדס”.

יד. ומאידך: לגבי לימוד ענינים אלו באופן זה (של ידיעות כלליות), כפי שסדרם הרמב"ם בספרו – הרי אדרבה: חובה היא ללמוד זאת „תחלת הכלל”, כי „יסוד היסודות ועמוד החכמות” הוא – שתהי' לאדם ידיעה במציאות ה', ושאר הלכות התורה עומדות על עמוד זה ומיסודות על יסוד זה.

וע"י העסק עתה בעניני ידיעת השם, נזכה בקרוב ל„ימות המשיח”, כאשר (בלשון הרמב"ם, כנ"ל) „לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים”.

(משיחות י"א ניסן, אהש"פ וש"פ אמור תשד"ג,
ש"פ וארא תשמ"ה)

84 וראה פתיחת הרמב"ם למו"ג, שמתעם זה שאין לדרוש במעשה מרכבה ומעשה בראשית ברבים) כותב (במו"ג) רק ראשי פרקים וג"ז באופן של רמז כו'. ע"ש.

תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם”. כלומר, לאחר התורה שבכתב אין האדם לומד את שאר ספרי התורה שבעל-פה (ופשיטא שלא „הוויות דאביי ורבא”⁷⁷, או „מילא כרסו לחם ובשר”) – אלא הדבר הראשון שמלמדו הרמב"ם הוא – מעשה מרכבה ומעשה בראשית!

זאת ועוד: ארבעה פרקים אלו כללם הרמב"ם בספרו, שעליו מעיד בהקדמתו⁷⁶ שנועד „לקטן ולגדול”, ופשיטא שקטן לא מילא כריסו לחם ובשר.

יג. והביאור בזה⁷⁸ – שקושי זה מסלק הרמב"ם בדיוק לשונו „אין ראוי לטייל בפרדס” (שבזה משנה מלשון חז"ל⁷⁹ שהביא כאן גופא „נכנסו לפרדס”): „לטייל” אין פירושו כלל כניסה בעלמא, כי אם שהי' בפרדס באריכות ובאופן של טיול, תענוג⁸⁰ – כלומר, התעקסות בענינים אלו מתוך התבוננות עמוקה ורחבה⁸¹ עד כדי התענגות בדברים⁸², ואופן לימוד זה בפרדס צריך להיות רק לאחר ש„נתמלא כריסו לחם ובשר”; וכן – כפסק הרמב"ם⁸³ „צוו החכמים הרא”-

77 חז"ל סוכה כת, א – הובא ברמב"ם הל' יסוה"ת שם.

78 ראה ג"כ „הדרן” הנ"ל (הערה 5) סעיף א והערה 6 שם.

79 חגיגה יד, ב (בגמ' לפנינו: בפרדס. ובע"י, רש"י ותוס': לפרדס. וכ"ה בכ"י שבדק"ס).

80 ראה כתובות סב, א. ובמרו"ל הובאו בערוך „טייל”. – ולהעיר מסנה' (קב, א): נטייל בג"ע (ובריבוי מקומות בזהר עד"ז).

81 ובחגיגה שם „נכנסו” ואח"כ זה הציץ וכו'. – ועייג"כ מו"ג ח"א פל"ב ואילך.

82 ראה הגהות מיימוניות על אתר.

83 שם פ"ד ה"י"א. פ"ב ה"ב.

